

Проф. др Радојица ЛАЗИЋ*

Академија за националну безбедност, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2003087L

УДК: 355.40(497.1)“1966/2006”

355.40(497.11)“2006/2007“ 354.11:341.78

Прегледни научни рад

Примљен: 27. 3. 2020. године

Ревизија: 30. 10. 2020. године

Датум прихватања: 23. 11. 2020. године

Служба за истраживање и документацију од Брионског пленума до 2007. године

Апстракт: *О Служби за истраживање и документацију (СИД) и њеној делатности у стручној јавности зна се веома мало. Чак постоје и недоумице од када постоји, какве су јој биле надлежности и на који начин је деловала. Основана је 1952. године при Државном секретаријату за иностране послове, као ресорна обавештајна служба. Наставила је да функционише (под истим именом) и након распада СФРЈ, у оквиру СРЈ и Републике Србије, да би крајем 2007. године и званично престала да постоји. Током 2013. године, из Министарства спољних послова Републике Србије потекла је иницијатива за поновно оживљавање ове службе. Међутим, она до сада није реализована. У овом раду, користећи различите методе и технике у истраживању (анализа и синтеза садржаја најважнијих докумената, провере њихове валидности и упоређивање са већ објављеним и истраженим чињеницама) свестрано је проучаван њен развојни пут. Посебна пажња посвећена је периоду после Брионског пленума, који означава не само прекретницу у функционисању ове службе, већ и целокупног безбедносно-обавештајног система тадашње СФРЈ.*

Кључне речи: *Служба за истраживање и документацију, дипломатска обавештајна служба, Брионски пленум, спољнополитички интереси, прикупљање података*

Увод

Служба за истраживање и документацију (СИД) била је организована у оквиру Државног секретаријата за иностране послове (ДСИП). Основни задатак те службе било је „прикупљање обавештајних података и сазнања за потребе спољне политике и безбедности земље“. Настала је 1952. године издвајањем Првог (обавештајног) одељења из тадашње Управе државне безбедности (УДБ) и премештањем у Државни секретаријат за иностране послове Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ). Према поузданим подацима, те године је 35 искусних обавештајаца УДБ-е „прекомандовано“ у поменуто министарство. У почетку назив те организационе јединице био је „Координационо одељење“, да би се од 1963. године усталио и озваничио назив – Служба за истраживање и документацију. У оквиру поменутог министарства била је у жаргонском смислу препознатљива и под именом „четврти спрат“, где је била смештена (Духачек, 1992; Ковач et al., 2014: 60). У овом раду биће коришћен термин који је био у званичној употреби од 1963. године, све до укидања ове службе крајем 2007. године – Служба за истраживање и документацију (СИД).

Правилником о раду из 1963. године Служба за истраживање и документацију била је дефинисана као део јединственог система националне безбедности СФРЈ. У погледу обавештајног рада и обавештајне организације била је одговорна Колегијалном телу безбедности СФРЈ, које је координисало и усмеравало рад свих органа безбедности. Деловала је заједно са другим службама на заштити безбедносних интереса државе. Облике сарадње са Службом државне безбедности утврђивало је Колегијално тело безбедности.¹

Обавештајна оријентација тадашњег Државног секретаријата за иностране послове усклађивана је са свеукупним спољно-политичким интересима СФРЈ. Полазећи од таквих потреба и интереса, утврђивао се обим и карактер обавештајне делатности у

---

* lazicr@orion.rs

¹ Више о томе видети: АЈ, КПП, фасц. бр. II-5-ц-2/173, *Образложење Теза о организацији и раду СИД-а ДСИП-а*, Кабинет државног секретара за иностране послове, стр. пов. бр. 60, од 3. децембра 1966. године, стр. 5.

појединим земљама (што је одређивало средства и методе, као и интензитет оперативног наступања).

Служба за истраживање и документацију деловала је преко дипломатско-конзуларних представника. Поред тога, чинила је и одређене напоре, како би у обавештајни рад укључила југословенске грађане у иностранству – дописнике листова и Танјуга, представнике привредних организација и установа СФРЈ, стручњаке, студенте, људе на специјализацији – тамо где су постојале могућности и услови за обавештајно деловање тих лица. За такав ангажман била је неопходна сагласност и разумевање низа институција и органа у земљи.

У својим мемоарским записима о југословенској дипломатској обавештајној служби Антун Духачек каже да је она „већ 1955. попримила озбиљне организационе форме и остварила доста добре резултате у стварању мреже у иностранству“ (Духачек, 1992: 128). У наредних десетак година, „постала је стручна и могла је заиста самостално и квалификовано да одреди какву информацију мора да обезбеди државном и партијском руководству, Савезном извршном већу, појединим стручним министарствима и Служби државне безбедности“ (Духачек, 1992: 14–15).

До Брионског пленума² ова служба у иностранству је имала обавештајне центре као посебне, „затворене организације у ди-

---

² Брионски пленум је други назив за Четврту пленарну седницу ЦК СКЈ, која је одржана 1. јула 1966. године у хотелу „Нептун“ на Брионима. На њој је са свих државних и партијских функција смењен тадашњи потпредседник СФРЈ Александар Ранковић, дугогодишњи министар унутрашњих послова и организатор службе безбедности, због оптужби за наводно прислушкивање највиших државних и партијских функционера, злоупотреба и деформација у раду Управе државне безбедности (УДБ), а након тога и један број његових најближих сарадника; више о томе види: Нумић, С. (1989). *Добра земља, лажу – До истине о брионској афери прислушкивања*. Филип Вишњић, Београд; Поповић, Ј. (1999). *Четврта седница ЦК СКЈ – Брионски пленум*. Архив Југославије, Београд; Димитријевић, Б. (2001). Одјек Брионског пленума на службу унутрашњих послова 1966–1970. *Историја 20. века*, бр. 1, стр. 75–85; Ковач, С., Димитријевић, Б., Поповић Григоров, И. (2014). *Случај Ранковић – из архива КОС-а*. Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 116–385; Мишковић, И., Бадер, А. (2019). *Генерал из Премантуре*. прва књига, општина Медулин, Медулин, стр. 267–291.

пломатско-конзуларним представништвима“.³ Организационим променама које су уследиле од средине 1966. „укинути су обавештајни центри, као посебне организационе јединице службе“, а за обавештајни рад директно су били одговорни шефови мисија.⁴

На основу *Теза о организацији и раду Службе за истраживање и документацију*⁵, које је подржало и Савезно извршно веће, укинута је чланство у служби, а тиме и њен „посебан и привилегован статус“. На основу успостављених овлашћења, тадашњи савезни секретар за иностране послове Марко Никезић донео је нова правна акта на основу којих је „спроведен процес интеграције обавештајне делатности и утврђена јединствена кадровска политика“.⁶ За дотадашње пропусте у раду, у протеклих четрнаест година, окривљени су Александар Ранковић и Светислав Стефановић.

У извештају Комисије за утврђивање злоупотреба у појединим организационим јединицама ДСИП-а,⁷ које је Савезно извршно веће размотрило и усвојило на седници, у ужем саставу, 15.10.1966, констатовано је да су у раду обавештајне службе испољене озбиљне слабости и деформације. Према наводима комисије, Служба за истраживање и документацију, као део система државне безбедности, „налазила се под пуном контролом Александра Ранковића и Светислава Стефановића“, па је „као институција коришћена, у акцији која је вођена, за претварање ДСИП-а у упориште Александра Ранковића у фракцијској борби за власт“.⁸

---

³ АЈ, фонд 803, фасц. бр. 1781, *Служба за истраживање документацију ДСИП-а – делокруг, задаци, статус и проблеми које, с тим у вези, треба решавати*, ДСИП, 7. маја 1976. године, стр. 3.

⁴ Дипломатски архив МСП, *Образложење Теза о организацији и раду СИД-а ДСИП-а*, Кабинет државног секретара за иностране послове, стр. пов. бр. 60, од 3. децембра 1966. године, стр. 7.

⁵ Дипломатски архив МСП, *Тезе о организацији и раду СИД-а ДСИП-а*, Кабинет државног секретара за иностране послове, стр. пов. бр. 60, од 3. децембра 1966. године, стр. 1–3.

⁶ АЈ, фонд. бр. 837, фасц.бр. II–5–d/75, *Обавештајна активност ДСИП-а*, Државни секретаријат за иностране послове, стр. пов. бр. 2610, од 7.7.1969, стр. 1-7.

⁷ На челу те комисије био је амбасадор Срђан Прица.

⁸ АЈ, КПР, фасц. бр. II–5–ц–2/173, *Дипломатски архив МСП, Образложење Теза о организацији и раду СИД-а ДСИП-а*, Кабинет државног секретара за иностране послове, стр. пов. бр. 60, од 3. децембра 1966. године, стр. 1–2.

Реорганизација службе

Реорганизацијом која је извршена после Брионског пленума 1966. године, Служба за истраживање и документацију прошла је, у основи, кроз више фаза.

У првој, која је отпочела након те седнице и трајала приближно до средине 1968. године, служба је реорганизована и отпочела је да функционише на новим основама. Суштина обављених трансформација садржана је у томе да је обавештајна служба „постављена као стручна служба,⁹ која је била под непосредном ингеренцијом савезног секретара за иностране послове. У том периоду, на основу утврђених деформација у раду, укинута су обавештајни центри у иностранству, као и дотадашња аутономија информисања обавештајном линијом. Шефови дипломатско-конзуларних мисија преузели су целокупну одговорност за руковођење обавештајним радом.¹⁰

У складу са тим, укинута је дотадашње привилеговано тзв. чланство у служби, односно сталност кадрова који су поред дипломатско-конзуларних послова радили и на обавештајним задацима. Тиме су и кадровска питања службе у потпуности била пренета у надлежност кадровских органа ССИП-а. Истовремено, измењена је организациона структура, начин функционисања, а битно је смањен (преполовљен) број лица која су обављала послове у СИД-у.¹¹

Учињене промене у великој мери одразиле су се на даљи рад СИД-а. Напори за адекватније системско постављање, у овом периоду, праћени су озбиљним слабостима и лутањима. Она су се најчешће одражавала и кроз довођење у питање обавештајног ра-

⁹ Види: *Основни закон о унутрашњим пословима*, Службени лист СФРЈ, број 49/66.

¹⁰ У ранијем периоду СИД је деловао у иностранству преко обавештајних центара у оквиру дипломатских представништава. Обавештајни центри директно су били подређени руководству службе и њима су искључиво слали своје материјале и извештаје. После Брионског пленума, сматрало се да на овакав начин рада СИД-а у иностранству „развија (се) јединство колектива дипломатског представништва“, јер је постојала двојна одговорност – руководиоца центра и шефа дипломатске мисије.

¹¹ У седишту, Служба за истраживање и документацију 1962. имала је 82, 1964. 116, а средином 1966. године 99 радних места. Новом реорганизацијом, извршеном крајем 1966. и почетком 1967, број радних места био је преполовљен.

да уопште, поистовећивање дипломатског и обавештајног рада и слично.

Следећа фаза временски се подударала са периодом војне интервенције снага Варшавског уговора у Чехословачкој (август 1968) и трајала је до краја 1971. године, односно до Титовог обрачуна са Маспоком у Хрватској. У том периоду долази до извеснијих покушаја интензивнијег ангажовања кадрова и руководства ССИП-а на стварању потребних предуслова за оживљавање обавештајног рада у иностранству. Међутим, уложени напори нису давали очекиване резултате. Девастираној и обезглављеној дипломатској обавештајној служби требало је више времена да се опорави и да пронађе начине за деловање. У извештају који је средином 1976. сачинио ССИП за потребе Савезног савета за заштиту уставног поретка недвосмислено се признаје да су у том периоду „остварени скромни резултати, како у организовању обавештајног рада, тако и у добијању квалитетних података и сазнања“.¹²

Нова фаза, од јануара 1972. године, представљала је прекретницу у стварању бољих услова за организовање те службе. Политички ставови и подршка највишег државног и партијског руководства омогућили су ССИП-у и његовој обавештајној служби да уложе веће напоре за превазилажење дотадашњих слабости и „постизање резултата оперативне и информативне природе“.

Као одраз настојања да се побољша рад било је доношење нормативних аката Савезног извршног већа,¹³ а потом и *Правилника о организацији и раду Службе за истраживање и документацију* и других интерних прописа, којим су у основи одређени делокруг, статус и задаци службе.

Све те мере значајно су допринеле оживљавању и бољем организовању обавештајног рада. Суштинска, дугорочна решења уследила су доношењем *Закона о основама система државне бе-*

---

¹² АЈ, фонд 803, фасц. бр. 1781, *Служба за истраживање документацију ДСИП-а – делокруг, задаци, статус и проблеми које, с тим у вези, треба решавати*, ДСИП, 7. мај 1976. године, стр. 1–2.

¹³ Више о томе: *Одлука СИБ-а о Служби за истраживање и документацију ССИП-а*, Савезно извршно веће, јун 1973. године.

збедности (крајем 1973)¹⁴ и Одлуке СИБ-а о пословима државне безбедности које врше поједини савезни органи (почетком 1975).¹⁵

Задаци Службе за истраживање и документацију

Одлуком СИБ-а од 5. фебруара 1975. године Служба за истраживање и документацију дефинисана је као једна од четири службе безбедности СФРЈ,¹⁶ са утврђеним делокругом и задацима на спољнополитичком и безбедносном плану.

Тим правним актом прецизирано је да ССИП, односно Служба за истраживање и документацију, из области државне безбедности врши следеће послове: организује прикупљање података и обавештења у иностранству од значаја за међународни положај, економске, безбедносне и друге интересе Југославије, о интерним проценама, ставовима, плановима и акцијама страних држава и њихових обавештајних служби и других институција и војно-политичких блокова у односу на СФРЈ; прикупља податке и друга обавештења о свим видовима деловања југословенске непријатељске емиграције у иностранству против СФРЈ и њених институција и грађана у иностранству, као и о повезаности непријатељске емиграције са страним обавештајним службама и другим институцијама и организацијама у појединим земљама и у складу са својим делокругом рада, на спречавању такве активности; учествује у безбедносној заштити грађана СФРЈ на привременом раду и боравку у иностранству и сарађује у овим пословима са одговарајућим савезним органима и организацијама; прибавља податке и обавештења у иностранству у циљу откривања планова потен-

¹⁴ Закон о основама система државне безбедности, Службени лист СФРЈ, број 1/74 (усвојен је на седници оба већа Савезне скупштине 27. децембра 1973, а објављен је у „Службеном гласнику СФРЈ“ 8. јануара 1974. године).

¹⁵ Више о томе види: Одлука СИБ-а о пословима државне безбедности које врше поједини савезни органи, стр. пов. бр. 1126, 5. фебруар 1975. године.

¹⁶ Поред наведене, безбедносно-обавештајни систем СФРЈ, после Брионског пленума, чиниле су следеће службе безбедности: Служба државне безбедности Савезног секретаријата за унутрашње послове (СДБ ССУП-а), Управа безбедности Савезног секретаријата за народну одбрану (УБ ССНО), Друга (обавештајна) управа Генералштаба Југословенске народне армије, а од 1984. године и Служба за послове безбедности Савезног секретаријата за иностране послове (СПБ ССИП-а).

цијалног агресора према СФРЈ, прати њихове припреме за евентуалну агресију и врши припреме за настављање своје обавештајне активности у појединим земљама за случај непосредне ратне опасности или рата; прикупља податке и обавештења о мерама државних, полицијских и других, органа и организација страних земаља усмерених на денационализацију и асимилацију делова југословенских народа који живе ван граница СФРЈ; учествује у обезбеђењу одређених представника Југославије за време њиховог боравка у иностранству, као и обезбеђењу одређених иностраних представника и делегација у посети Југославији; учествује у припреми одређених прописа из надлежности федерације у области државне безбедности; остварује сарадњу са другим савезним органима који врше послове државне безбедности; у оквиру свога делокруга, врши обраду документације, води евиденције припадника страних обавештајних служби и непријатељске емиграције и анализира непријатељску делатност из иностранства; врши процене безбедносне ситуације, информише представничка тела, њихове извршне органе и руководства друштвенополитичких организација и одређене функционере у федерацији о питањима од интереса за безбедност земље из свог делокруга.

Поред већ побројаних приоритетних послова и задатака које је садржала поменута Одлука СИБ-а, спољнополитичке и безбедносне потребе тадашње СФРЈ наметале су и свим осталим службама безбедности, па и СИД-у, нове обавезе. Оне су биле условљене међународном политичком позицијом тадашње СФРЈ, као водећом снагом Покрета несврстаних. С друге стране, односи између тадашњих блоковских структура (Нато пакт и Варшавски уговор) и империјалистичке тежње неких држава наметале су потребу да Југославија као један од протагониста „трећег света“, у циљу очувања своје позиције и тог покрета, започне организовање обавештајних пунктова у једном броју несврстаних земаља. Њихов основни задатак био је да благовремено идентификују претње и правовремено информишу највише државно и партијско руководство о свим опасностима „по јединство и политику несврстаних земаља“.¹⁷

---

¹⁷ АЈ, фонд 803, фасц. бр. 1781, *Служба за истраживање документацију ДСИП-а – делокруг, задаци, статус и проблеми које, с тим у вези, треба решавати*, ДСИП, 7. мај 1976. године, стр. 4–5.

Обавештајна оријентација и начин деловања Службе за истраживање и документацију

Узимајући у обзир геостратегијски положај тадашње Југославије, карактер њеног унутрашњег уређења и спољну политику као израз тог система, земља је непрекидно била изложена политичким и другим притисцима блоковских структура, како са Запада, исто тако и са Истока. Задатак СИД-а био је да специфичним методом обавештајног истраживања, за руководство земље благовремено прибави аутентичне информације и документацију о намерама, плановима и акцијама „спољног непријатеља“.¹⁸

У свеукупној обавештајној оријентацији осамдесетих година прошлог века СИД је организовано деловао у 34 земље, на политичко-економским и безбедносним задацима. Имао је обавештајне пунктове и у оним конзуларним представништвима са чијих јурисдикционих подручја делују непријатељске и терористичке организације и обавештајне службе према СФРЈ или против њених интереса и грађана у иностранству. На овим задацима у иностранству било је ангажовано око 180 лица. Према извештају из 1976. године „одређене информативне резултате постизало је мање од половине ангажованих“. Лошији резултати од очекиваних правдани су „чињеницом да служба већ годинама нема ни издалека довољно својих кадрова комплетно оспособљених за рад, поред дипломатско-конзуларних послова, на обавештајним и безбедносним задацима“.¹⁹

Поред редовних послова на откривању, документовању, разбијању, односно онемогућавању рада екстремне емиграције и страних обавештајних служби против СФРЈ, СИД се, заједно са СДБ-ом ССУП-а у пуној мери ангажовао и на пословима обезбеђења посета иностранству председника Републике и других највиших државних руководиоца. Такве активности захтевале су

¹⁸ АЈ, фонд. бр. 837, фасц. бр. II-5-d/75, *Обавештајна активност ДСИП-а*, Државни секретаријат за иностране послове, стр. пов. бр. 2610, од 7. јула 1969. године, стр. 2-4.

¹⁹ АЈ, фонд 803, фасц. бр. 1781, *Служба за истраживање документацију ДСИП-а – делокруг, задаци, статус и проблеми које, с тим у вези, треба решавати*, ДСИП, 7. мај 1976. године, стр. 5.

додатну мобилност запослених и одређеног броја пунктова у иностранству, интензивирање рада са обавештајним изворима и органима безбедности одређених земаља.²⁰

Међутим, и поред ових показатеља и несумњивог напретка у односу на ранији период, квалитет прикупљених података, број и локација извора сазнања још увек није задовољавао потребе, како министарства тако ни највишег државног и партијског врха. То значи да су се последице спроведених „чистки“ и погрешки у концепцијском и професионалном постављању ове службе после Брионског пленума осећале у дужем временском периоду.

У радном материјалу припремљеном за седницу Савезног савета за заштиту уставног поретка, као и у записнику са седнице, одржане 15. септембра 1976. године, стоји да СИД у том периоду „релативно успешно покрива информативне потребе кроз прибављање аутентичних информација, па и докумената о активности западног блока, укључујући НАТО структуру и ЕЕЗ, а такође и један број из групација терористичке емиграције и појединаца на Западу“. Поред тога констатује се да „већ годинама нема квалитетних аутентичних извора преко којих би се разоткривала активност информбировске емиграције, расветљавала позадина, политика и циљеви фактора који иза ње стоје“.²¹

У каснијем периоду Служба за истраживање и документацију за решавање обавештајних послова у иностранству користила је већи број за то подобних кадрова ССИП-а, обучавајући их и припремајући за рад. Међутим, већина од њих, поред дипломатс-

---

²⁰ Током 1974. и 1975. године СИД је преко својих обавештајних пунктова добио 3.935 политичко-економских информација, од чега је 1.878 користио за информисање руководства. У истом периоду, прибавио је и 8.612 информација и података о разним активностима терористичке и друге непријатељске емиграције и страних обавештајних служби према СФРЈ. Од 7.226 коришћених безбедносних информација, према тадашњој пракси, највећи број уступан је СДБ-у ССУП-а, а само мањи број је коришћен за информисање политичког и државног руководства. У просеку, СИД је седмично достављао око 70 информација и података о екстремној емиграцији. Ова врста обавештајних информација у највећем броју достављала се СДБ-у ССУП-а, а одређени број и највишем државном руководству.

²¹ Више о томе: АЈ, фонд 803, фасц. бр. 1781, *Записник са 17. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка*, одржане 15. септембра 1976. године у Београду, стр. 2–3.

ко-конзуларног, није имала одговарајући обавештајни профил. Мало је било оних који су се у ранијем периоду бавили обавештајним радом и који су поседовали веће обавештајно искуство. Између осталог, ни старосна структура запослених у ССИП-у није била повољна, а то се односило и на обавештајну службу.

Послови и задаци осамдесетих и деведесетих година прошлог века били су у сталном порасту и захтевали су далеко већу стручну оспособљеност и ефикаснију организацију те службе у целини. Међутим, квалитетних и искусних кадрова бивало је све мање. Зато се тражило да се, по ранијем, након Брионског пленума, осуђеном принципу (тима су били признати промашаји у реорганизацији службе), „мора обезбедити нормална репродукција кроз кадровску опредељеност за што сталнији рад у обавештајној служби одређеног броја лица и њихово обавештајно образовање“.²²

На основу важеће систематизације, СИД је практично као управа у потпуности био изједначен са свим другим организационим јединицама, односно управама ССИП-а, тако да није постојала стимулација за обавештајни рад. Међутим, касније усвојена нормативна акта, посебно Одлука СИБ-а из 1975. године, поред проширења надлежности ову службу су дефинисала као једну од четири југословенске службе безбедности, са јасно утврђеним задацима које треба да обавља у најважнијим регионима света.²³

Савезни савет за заштиту уставног поретка 5. фебруара 1988. године, расправљајући о програмској оријентацији СИД-а до 1990. године, поново је имао озбиљне замерке на кадровску попуњеност и оријентацију у раду ове службе. На седници којом је председавао Стане Доланц,²⁴ речено је следеће: „Служба за ис-

²² АЈ, фонд 803, фасц. 1781, *Служба за истраживање документацију ДСИП-а – делокруг, задаци, статус и проблеми које, с тим у вези, треба решавати, ДСИП*, 7. мај 1976. године, стр. 9, *Записник са 11. Седнице савезног савета за заштиту уставног поретка*, одржане 12. јула 1983. године, стр. 3.

²³ На основу података и извештаја које је Савезни секретаријат за иностране послове достављао Савезном савету за заштиту уставног поретка у СИД-у је крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века било систематизацијом предвиђено укупно 49 радних места, од којих је десетак било непопуњено.

²⁴ Поред Станета Доланца у том периоду чланови Савезног савета за заштиту уставног поретка били су: Никола Љубичић, Јосип Врховец, Бранко Микулић, Кољ Широка, Доброслав Ђулафић, Бранко Мамула и Будимир Лончар. Секретар тог тела био је Анђелко Маслић.

траживање и документацију Савезног секретаријата за иностране послове и поред одређених слабости остварила је напредак у свом раду и успешно извршавала постављене задатке. Међутим, указано је да још увек није довољно синхронизован рад у нашим представништвима у иностранству, да у њима немамо одговарајуће кадрове и да се не врше адекватне припреме кадрова, ни што се тиче струке, у ужем смислу, нити учења страних језика.²⁵

Наглашено је да се у информацијама које је Служба за истраживање и документацију достављала корисницима, недовољно се указује на карактер извора који дају одређене оцене и да у већини случајева изостаје аналитичка обрада тих сазнања. Поред тога, Савет је имао и следеће препоруке: 1) у програмској оријентацији, поред већ утврђених задатака, СИД треба у први план да уврсти праћење и информисање о активностима и притисцима упореним против СФРЈ од оба блока; 2) у извршавању задатака СИД треба да остварује потпунију и редовнију сарадњу са осталим органима и службама безбедности; 3) Савезни секретаријат за иностране послове треба да усвоји и разради јединствени дугорочни програм регрутовања, припремања и оспособљавања одговарајућих кадрова за дипломатско-конзуларне, а посебно за рад на обавештајним пословима у иностранству; 4) предлаже се Председништву СФРЈ и Савезном извршном већу да, у духу предстојеће реорганизације управе, иницира и реорганизацију дипломатско-конзуларних и других представништава, у циљу осавремењавања и рационализације њиховог рада.

Средином 2002. године долази до нове реорганизације дипломатске обавештајне службе (Милошевић, Богдановић, 2004: 226, Бајагић, 2010: 409–410). Скупштина Савезне Републике Југославије 2. јула те године усвојила је закон којим су дефинисане надлежности Службе за истраживање и документацију, као ресорне службе у саставу Министарства спољних послова.²⁶ Тако у члану 12. тог закона стоји: „Служба за истраживање и документацију прикупља, анализира, процењује и доставља податке политичке, економске и безбедносне природе који се односе на стране

---

²⁵ Види: АЈ, фонд 803, фасц. бр. 1801, *Записник са 34. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка*, одржане 5. фебруара 1988. године, стр. 3–5.

²⁶ Види: *Закон о службама безбедности СРЈ*, Службени лист СРЈ, број 37/02.

државе, међународне организације, групе и појединце, од значаја за процес утврђивања и вођења спољне политике, а нарочито оне који указују на намере, активности, прикривене планове и тајна деловања која су усмерена на угрожавање заштите Уставом утврђеног поретка, безбедности, суверенитета и територијалног интегритета СРЈ и других државних интереса СРЈ.“

Под тим именом и наведеним надлежностима Служба за истраживање и документацију функционисала је до децембра 2007, када је након усвајања новог *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије* престала да постоји.²⁷

Тим законом дефинисано је да безбедносно-обавештајни систем у Републици Србији чине три службе безбедности: Безбедносно-информативна агенција, као посебна организација Владе Републике Србије, Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција, као органи управе у оквиру Министарства одбране Републике Србије (Стајић, Лазић, 2015: 307–308).

Током 2013. године из Министарства спољних послова Републике Србије, тачније од тадашњег министра Ивана Мркића, потекла је иницијатива за обнављање рада ове службе.²⁸ Већина дипломата из ранијег периода подржала је ову идеју. Сложила се са оценом да је 2007. године направљена велика штета држави укидањем СИД-а. Тако је Владислав Јовановић,²⁹ у изјави за дневни лист „Вечерње новости“ 23. јануара 2014. године поздравио ту најаву, оценивши да задатак те службе у ранијем периоду није ни био класичан обавештајни рад у иностранству, већ долазак на легалан начин до продубљених информација. Такође, некадашњи амбасадор, Давид Дашић, подржао је поновно успостављање СИД-а, уз објашњење да „кадар који регрутује ова служба у одговарајућој сразмери чине професионални обавештајци са дипломатским статусом, уз претходну дипломатску обуку, али и каријерне дипломате са обавештајним статусом“.³⁰

²⁷ Види: *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/07 и 72/12.

²⁸ Изјава дата РТС-у 14. септембра 2013. године.

²⁹ Дугогодишњи каријерни дипломата и министар иностраних послова СРЈ.

³⁰ Више о томе: После обуке дипломате као обавештајци, *Вечерње новости*, 23. јануара 2014. године.

Упркос најавама, до сада нису предузете никакве друге активности које би водиле у том правцу, односно које би довеле до поновног оживљавања некадашње Службе за истраживање и документацију.

Закључна разматрања

Дипломатска обавештајна служба функционисала је више од пола века у три државе (СФРЈ, СРЈ и РС). Од оснивања као Координационо одељење у Министарству, а касније Државном и Савезном секретаријату за иностране послове и Министарству спољних послова Републике Србије Служба за истраживање и документацију прошла је трновит пут. Њена судбина зависила је од судбине државе и актуелне власти. Да би се разумео и свеобухватно сагледао рад Службе за истраживање и документацију неопходно је познавати политичке околности и међународни положај СФРЈ, СРЈ и Републике Србије, као и односе између држава и међународних организација, у времену у којем је деловала.

Бечком конвенцијом о дипломатским односима из 1961. године обавештајна делатност је изричито забрањена. Отуд и недоумице, које су биле препрека у целокупном сагледавању обавештајне активности некадашње Службе за истраживање и документацију. Концепцијска замисао и оријентација рада ове службе биле су на „климавим основама“, зато што обавештајна активност подразумева примену тајних начина и метода у прикупљању најосетљивијих података, добро чуваних од противничке стране, било да су то државе или неке друге међународне организације. Бечком конвенцијом о дипломатским односима дефинисана су правила дипломатског понашања у билатералним односима. Тиме се прави јасна динстинкција између обавештавања, као основне (легалне) функције дипломатије и обавештајног рада, као забрањене делатности (Лазих, 2016; Трбојевић, 2017).

Из тих разлога, сасвим је разумљиво, које су све потешкоће пратиле Службу за истраживање и документацију. Ако се има у виду да је до Брионског пленума чланство у служби било добровољно, али и привилеговано, онда би то изгледало овако: дипломата у некој земљи пре подне обавља своје редовне дипломатске послове и задатке, а током слободног времена обавља обавештајне послове, користећи легалне изворе сазнања. Друга варијанта је

следећа: дипломата истовремено обавља своје редовне послове, а у ствари је легендирани обавештајац и кришом шаље извештаје служби безбедности за коју ради. Трећа варијанта: дипломата редовно обавља своје послове и задатке и користећи своја обавештајна знања и вештине (прошао је различите обавештајне обуке), на основу материјала и сазнања добијених на легалан начин сачињава одређене аналитичке процене и доставља их централи дипломатске обавештајне службе.

У поступку долажења до различитих података и сазнања у процесу обавештавања (дипломатско средство) и обавештајног рада (забрањена и инкриминисана делатност) веома је тешко (понекад и немогуће) утврдити где је граница, ако она уопште и постоји (Стајић, Лазић, 2015: 385; Дашић, 2013: 318–321). Потешкоће у анализи „феномена СИД“ садржане су и у чињеници да до сада на ову тему није објављен ни један научни или стручни рад који осветљава на који начин је и како после Брионског пленума осакћањена, барем на дужи време, дипломатска обавештајна служба (Духачек, 199: 206), а за наводне деформације у њеном раду³¹ оптужен је, нико други, него Александар Лека Ранковић и његов ратни саборац Светислав Тећа Стефановић.

Научној и стручној јавности на располагању је велики број докумената који се тичу Брионског пленума. Написано је доста радова који обрађују ту тематику и политички обрачун са Александром Ранковићем. Познате су, углавном, и последице тог обрачуна (Лазић, Томић, 2019: 111–113).

Зато овај рад представља покушај да се делимично осветли како су се ти догађаји одразили на рад дипломатске обавештајне службе. Пошто је крајем 2007. године законодавац пропустио да одреди како поступити са документацијом ове и још једне службе у МСП (Служба безбедности, која је такође укинута тим законом), она је недоступна свима, па и истраживачима. Када буде доступна, моћи ће се створити јаснија слика о улози дипломатске обавештајне службе у креирању спољнополитичке оријентације неке од потоњих држава.

С друге стране, стручна јавност 2013. озбиљно је примила најаву о реактивирању дипломатске обавештајне службе. Ве-

---

³¹ Наведена служба није ни била тема на Брионском пленуму, нити се помињала у материјалима партијске и Истражно-техничке комисије.

роватно да околности нису дозвољавале да се изречено и оствари. Остаје да се види да ли ће се то у блиској будућности и догодити.

Литература

1. Архив Југославије, фондови: Председништво СФРЈ, Савезни савет за заштиту уставног поретка, Кабинет председника Републике, Савезно извршно веће, Народна скупштина СФРЈ.
2. Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије.
3. Бајагић, М. (2010). *Шпијунажа у XXI веку – Савремени обавештајно- безбедносни системи*. Марсо, Београд.
4. Дашић, Д. (2013). *Дипломатија – савремена и економска*. Алтера, Београд.
5. Димитријевић, Б. (2001). Одјек Брионског пленума на службу унутрашњих послова 1966–1970. *Историја 20. века*, 1: 75–88.
6. Духачек, А. (1992). *Исповест обавештајца – Успон и пад југословенске обавештајне службе*. Графопрес, Београд.
7. Ковач, С., Димитријевић, Б., Поповић Григоров, И. (2014). *Случај Ранковић – из архива КОС-а*. Медија центар „Одбрана“, Београд.
8. Лазић, Р. (2014). *Контрола службе безбедности у Србији*. Академија за националну безбедност, ЈП „Службени гласник“, Београд.
9. Лазић, Р. (2016). Обавештајни рад и дипломатија. *Српска политичка мисао*, 4: 233–250.
10. Лазић, Р., Томић, М. (2019). *Цивилна служба безбедности у Србији/Civil Security Service in Serbia*. ЈП „Службени гласник“, Београд.
11. Милошевић, М. (2009). Државна безбедност у систему друштвене самозаштите: од Брионског пленума до почетка „раздруживања“ (1966–1989). *Безбедност*, 51(1–2):399–410.
12. Милошевић, М., Богдановић, Б. (2004). *Безбедност обновљене Србије*. ЈП „Службени гласник“, Београд.
13. Мишковић, И., Бадер, А. (2019). *Генерал из Премантуре* (прва књига). Медулин, општина Медулин.
14. Нумић, С. (1989). *Добра земља, лажу – До истине о брионској афери прислушкивања*. Филип Вишњић, Београд.

15. Поповић, Ј. (1999). *Четврта седница ЦК СКЈ – Брионски пленум*. Архив Југославије, Београд.
16. Савић, А., Бајагић, М. (2005). *Безбедност света – од тајности до јавности*. Виша школа унутрашњих послова, Београд.
17. Стајић, Љ., Лазић, Р. (2015). *Увод у националну безбедност*. Академија за националну безбедност, ЈП „Службени гласник”, Београд.
18. Трбојевић, М. (2017). Необавештајни облик деловања обавештајних служби. *Српска политичка мисао*, 24(4): 319–334.
19. *Основни закон о унутрашњим пословима*, Службени лист СФРЈ, број 49/66.
20. *Закон о основама система државне безбедности*, Службени лист СФРЈ, број 1/74.
21. *Закон о службама безбедности СРЈ*, Службени лист СРЈ, број 37/02.
22. *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/07 и 72/12.
23. *Одлука СИБ-а о Служби за истраживање и документацију ССИП-а*, Савезно извршно веће, јун 1973. године.
24. *Одлука СИБ-а о пословима државне безбедности које врше поједини савезни органи*, стр. пов. бр. 1126, 5. фебруар 1975. године.
25. *Тезе о организацији и раду СИД-а ДСИП-а*, Кабинет државног секретара за иностране послове, стр. пов. бр. 60, 3. децембар 1966. године.
26. *Образложење Теза о организацији и раду СИД-а ДСИП-а*, Кабинет државног секретара за иностране послове, стр. пов. бр. 60, 3. децембар 1966. године.

International Standards for Combating Money Laundering With Reference to the Republic of Serbia

***Abstract:** Money laundering is increasingly becoming an issue of concern to the international community, as the states have realized*

that the harmonious activity of all international actors through the observance of the foreseen international standards is the most effective way of combating this type of crime. International documents have established a basic framework of activities for combating money laundering. This paper is focused on the analysis of the activities of international entities and their role in creating international standards in this field, as well as the impact of money laundering on various aspects of society and countries. In this connection, the paper first explains the international entities, then states their roles and all the most important international documents and then the results of the money laundering risk assessment in the Republic of Serbia with special emphasis on the criminal offenses with high degree threats for money laundering. Furthermore, it points to the importance of international entities and standards for the establishment of national systems that will be able to respond to the effects of money laundering and thereby create a successful financial system. Finally, the paper concludes that without the existence of international standards and activities of the international entities, appropriate conditions for effective combating of money laundering cannot be created, thereby providing more favorable conditions for the free flow of people and capital, as well as easier management of financial systems.

Keywords: *money laundering, international entities, international standards, FATF recommendations, risk assessment, financial system management.*